

Michał Wachowski

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
wachowski.michal@protonmail.com

ŚWIADOMOŚĆ KREDYTOWA W POLSKICH GOSPODARSTWACH DOMOWYCH W ŚWIETLE BADAŃ WŁASNYCH

Streszczenie: W artykule zwrócono uwagę na problem świadomości kredytowej gospodarstw domowych w Polsce. Głównymi celami artykułu są poznanie i ocena poziomu świadomości kredytowej w polskich gospodarstwach domowych. Na cele poboczne artykułu składają się rozpoznanie motywów wykraczania przez gospodarstwa domowe poza ramy ich bieżących dochodów oraz prezentacja wyników badań własnych przeprowadzonych techniką wywiadu bezpośredniego wspomaganego komputerowo (CAPI – Computer Assisted Personal Interviewing). Badania pozwoliły scharakteryzować poziom świadomości kredytowej gospodarstw domowych w Polsce. Coraz więcej polskich gospodarstw domowych decyduje się na sfinansowanie swojej konsumpcji bieżącej z przyszłych dochodów. Podjęcie takiej decyzji bez wymaganego poziomu świadomości finansowej grozi nadmiernym zadłużeniem, niewypłacalnością, a w ostateczności nawet bankrutem gospodarstw domowych. Opracowanie składa się ze wstępu, trzech części oraz zakończenia. W pierwszych dwóch częściach podjęto próbę charakterystyki konsumpcji finansowanej z przyszłych dochodów oraz pojęć związanych ze świadomością finansową. Trzecia część prezentuje wyniki badań własnych dotyczące świadomości kredytowej gospodarstw domowych w Polsce.

Słowa kluczowe: konsumpcja, zobowiązania, dochody, zachowania konsumpcyjne, gospodarstwo domowe.

JEL Classification: D14, D13, G41.

Wprowadzenie

Konsumpcja finansowana z przyszłych dochodów to taka konsumpcja dóbr lub usług, za którą gospodarstwo domowe nie płaci w całości z bieżących dochodów lub z aktualnie posiadanego majątku, ale finansuje ją z majątku (dochodów), który dopiero planuje uzyskać. Nie mają tutaj znaczenia inne czynniki, ta-

kie jak forma (umowa pisemna lub ustna), czas trwania czy oprocentowanie kredytu (wlicza się tutaj zarówno zobowiązania nieoprocentowane, jak i raty 0% oraz nawet zobowiązania ujemnie oprocentowane).

Ludzkość zaciąga zobowiązania w zasadzie od zawsze. Pierwsze wzmianki o kredycie można znaleźć już w datowanych na 3 tys. lat p.n.e. dokumentach ocalałych po imperium babilońskim w Mezopotamii. Również w starożytnej Grecji oraz w Imperium Rzymskim funkcjonowały regulacje prawne dotyczące oprocentowania kredytów oraz praw i obowiązków stron zawierających umowę kredytu. Sam termin kredyt wywodzi się natomiast od łacińskiego *credere* i oznacza wierzyć, ufać [Wałęga, 2013, s. 13].

Podczas decydowania się na sfinansowanie swojej konsumpcji z przyszłych dochodów gospodarstwa domowe najczęściej są zdane tylko i wyłącznie na swoją własną wiedzę dotyczącą finansów. Zdarza się, że mogą korzystać one z porad i wskazówek pracowników instytucji zadłużeniowych, ale tacy pracownicy mają często z nimi sprzeczny interes i mogą nie udzielać w pełni rzetelnych informacji. Ponadto członkowie gospodarstw domowych muszą posiadać wystarczającą świadomość kredytową (oraz finansową), aby wiedzieć, jakie zadawać pytania oraz rozumieć otrzymywane odpowiedzi. W związku z tym istotny jest poziom świadomości kredytowej gospodarstw domowych.

Głównymi celami niniejszego artykułu są poznanie i ocena poziomu świadomości kredytowej w polskich gospodarstwach domowych. Na cele poboczne artykułu składają się rozpoznanie motywów wykraczania przez gospodarstwa domowe poza ramy ich bieżących dochodów oraz prezentacja wyników badań własnych dotyczących świadomości finansowej w Polsce.

Realizacja wymienionych celów wymagała odpowiedniego doboru metod badawczych. Artykuł ma charakter teoretyczno-empiryczny. Wykorzystano w nim informacje pochodzące zarówno ze źródeł wtórnych, jak i z pierwotnych. Podstawę teoretycznej części stanowi krytyczna analiza i synteza istniejących źródeł wtórnych pochodzących z literatury. Empiryczną część oparto na źródłach pierwotnych, tj. na wynikach badań własnych przeprowadzonych techniką wywiadu bezpośredniego wspomaganego komputerowo (CAPI – *Computer Assisted Personal Interviewing*). Badania te pozwoliły scharakteryzować poziom świadomości kredytowej gospodarstw domowych w Polsce.

1. Świadomość kredytowa a wiedza ekonomiczna, świadomość finansowa i edukacja ekonomiczna

Decyzje finansowe są powszechne. Członkowie gospodarstw domowych nie mogą nie podejmować decyzji finansowych. Jak zauważa S. Flejterski: „każdy z nas – nawet jeśli sam jeszcze nie zarabia – każdego dnia podejmuje różne decyzje, które niosą określony skutek ekonomiczny” [Flejterski, 2008, s. 99]. Terminy powiązane ze świadomością ekonomiczną gospodarstw domowych bywają w literaturze różnie definiowane, a czasami nawet używane zamiennie. W związku z powyższym, na potrzeby niniejszego artykułu, należy doprecyzować zakres pojęciowy dotyczący świadomości kredytowej gospodarstw domowych. W szczególności należy rozróżnić takie pojęcia, jak: wiedza ekonomiczna, świadomość finansowa, edukacja ekonomiczna oraz świadomość kredytowa.

Wiedza ekonomiczna członków gospodarstw domowych stanowi podstawę podejmowania przez nich racjonalnych decyzji [Kieźel, 2017, s. 14]. W *Nowej encyklopedii powszechnej PWN* [1998, s. 733] znajduje się następująca definicja wiedzy naukowej: „ogół wiarygodnych informacji o rzeczywistości wraz z umiejętnością ich wykorzystywania”. Określenie „ekonomiczna” wyróżnia przedmiot, którego ta wiedza dotyczy. B. Frączek dokonuje próby definicji wiedzy ekonomicznej w ujęciu szerokim oraz wąskim. Autorka pisze: „wiedza finansowa ujmowana wąsko koncentruje się na wiedzy związanej (niezbędnej) z zarządzaniem pieniędzem, tj. budżetowaniem, oszczędzaniem, inwestowaniem czy ubezpieczeniem”. W ujęciu szerokim wiedza ekonomiczna będzie oznaczać „[...] rozumienie ekonomii oraz zależności pomiędzy warunkami ekonomicznymi a decyzjami podejmowanymi przez np. gospodarstwa domowe w obszarze finansów” [Frączek, 2013, s. 119].

Elementem wiedzy ekonomicznej jest informacja ekonomiczna. E. Kieźel przyjmuje, że informacja ekonomiczna dla członków gospodarstw domowych to „[...] każdy czynnik wykorzystywany przez nich do bardziej sprawnego, celowego działania w procesie zaspokajania potrzeb konsumpcyjnych. Informacji dostarcza proces komunikowania się człowieka (członka gospodarstwa domowego) z otoczeniem” [Kieźel, 2017, s. 14-15]. Autorka dodaje, że informacje ekonomiczne są podstawą podejmowania decyzji przez członków gospodarstw domowych. Zmniejszają one niepewność, ograniczają ryzyko oraz ułatwiają dostosowanie się do otoczenia.

Przez świadomość finansową można rozumieć znajomość podstawowych zagadnień związanych z finansami. Jak zauważa S. Mundy [2011, s. 3]: „świadomość finansowa oznacza posiadanie wiedzy, zrozumienia, umiejętności, mo-

tywacji oraz pewność siebie do podejmowania decyzji finansowych, które są odpowiednie dla sytuacji danej osoby”. S. Flejterski wyróżnia dwa pokłady świadomości finansowej¹:

- głęboka świadomość finansowa;
- płytka świadomość finansowa.

Według niego głęboka świadomość finansowa „jest wynikiem długotrwałego i złożonego procesu edukacji, przede wszystkim na etapie szkolnym (edukacja formalna)”. Zmiany i rozwój takiej świadomości możliwe są jedynie w długim okresie i przy dużej intensywności działań edukacyjnych. Z powyższego wynika, że świadomość finansowa nabyta w czasach szkolnych jest bardzo trudna do przekształcenia. Natomiast za płytką świadomość finansową Flejterski rozumie efekt „rejestracji przez mózg obrazów i haseł, jakie codziennie podświadomie trafiają do nas poprzez rozmowy z innymi ludźmi czy też środki masowego przekazu” [Flejterski, 2008, s. 100]. Autor dodaje, że członkowie gospodarstw domowych nie przyjmują bezkrytycznie wszystkich usłyszanych (lub przeczytanych) poglądów. Każdorazowo są one podświadomie analizowane pod względem zgodności z innymi uzyskanymi informacjami. Z powyższego cytatu wynika, że ludzie o niższej wiedzy i świadomości finansowej są bardziej podatni na manipulacje tzw. złą wiedzą. E. Kieźel podkreśla, że świadomość finansowa jest „subiektywnym odbiciem zjawisk rynkowych, faktów, mechanizmów zachodzących na rynku czy, szerzej, w życiu gospodarczym” [2017, s. 15].

Podsumowując ogół dotychczasowych rozważań zawartych w tym podpunkcie, dokonano próby sformułowania pojęcia świadomości kredytowej. I tak świadomość kredytowa gospodarstw domowych to znajomość przez jego członków podstawowych zagadnień dotyczących finansowania swojej konsumpcji z przyszłych dochodów (zadłużania się). Zalicza się do tego również subiektywna umiejętność oceny przez każdego konsumenta swoich możliwości co do spłaty zaciągniętych zobowiązań kredytowych, biorąc pod uwagę budżet miesięczny (dochody miesięczne), a także świadomość kosztów, które są związane z zaciągnięciem takich zobowiązań.

Odpowiedni poziom świadomości kredytowej (jak i szerszej świadomości ekonomicznej) gospodarstw domowych jest niezbędny w celu umiejętnego funkcjonowania we współczesnym społeczeństwie. Zaciąganie zobowiązań kredytowych przez gospodarstwa domowe niesie ze sobą wiele skutków zarówno pozytywnych, jak i negatywnych². Z jednej strony, gospodarstwa domowe, dzie-

¹ U niego nazwana szerzej „świadomością ekonomiczną”.

² Więcej o tym w kolejnym podpunkcie.

ki oferowanym na rynku kredytom i pożyczkom, zwiększają swoje bieżące dochody oraz otrzymują możliwość szybszego i bardziej efektywnego zaspokajania potrzeb członków gospodarstwa domowego i potrzeb samego gospodarstwa. Z drugiej strony, gospodarstwa zaciągając zobowiązania, zmniejszają swoje przyszłe dochody, a więc i możliwości zaspokajania potrzeb w przyszłości. Ponadto zaciąganie zobowiązań zawsze wiąże się z możliwością wpadnięcia przez gospodarstwa domowe w tzw. spiralę długów, której efektem mogą być nadmierne zadłużenie, niewypłacalność, a w ostateczności nawet bankructwo gospodarstw domowych. Jak zauważa B. Świecka [2009, s. 104], nadmierne zadłużenie gospodarstw domowych jest wynikiem nieracjonalnych decyzji kredytowych, które wynikają m.in. z braku odpowiedniej wiedzy ekonomicznej, nierozważnego wydatkowania pożyczonych środków i zadłużania się u zbyt wielu podmiotów. Przeciwdziałać temu może odpowiedni poziom edukacji finansowej społeczeństwa.

Edukacja finansowa jest pojęciem węższym niż edukacja ekonomiczna. M. Iwanicz-Drozdowska i A.K. Nowak za edukację finansową rozumieją „podejmowanie szeroko zakrojonych działań, mających upowszechnić wiedzę oraz wykształcać pozytywne nawyki wśród obywateli, prowadzące do podejmowania właściwych decyzji w zakresie zarządzania ich osobistymi finansami oraz efektywnego dysponowania przez nich środkami finansowymi, zgodnie z obecnymi i przyszłymi potrzebami” [Iwanicz-Drozdowska, Nowak, 2011, s. 13-14]. Autorki dodają następnie, że odpowiednia edukacja finansowa pozwala wykształcić w społeczeństwie taki poziom świadomości finansowej, dzięki któremu konsumenci będą wiedzieli, jakie szanse i zagrożenia niosą ze sobą produkty finansowe (także te nowoczesne o dużym stopniu skomplikowania).

Edukacja finansowa to proces długotrwały. Działalność edukacyjną w tym zakresie prowadzą różne podmioty. Zalicza się do nich: instytucje rządowe, instytucje samorządowe, uczelnie wyższe, szkoły prywatne, szkoły publiczne oraz media. E. Kieźel podkreśla, że działania jednostek prowadzących działalność edukacyjną powinny obejmować „nie tylko dostarczanie konsumentom informacji do podejmowania przez nich decyzji, ale także uczenie i przekonywanie do aktywności w pozyskiwaniu informacji, które uczynią z nich świadomych konsumentów” [Kieźel, 2017, s. 17-18].

Mając na uwadze powyższe rozważania, można stwierdzić, że poziom świadomości kredytowej gospodarstw domowych ma wpływ na ich status materialny. Im wyższy jest poziom świadomości kredytowej danego gospodarstwa domowego, tym lepsze są jego decyzje na rynku kredytów i pożyczek.

2. Konsumpcja finansowana z przyszłych dochodów w polskich gospodarstwach domowych

Przed przystąpieniem do analizy świadomości kredytowej w polskich gospodarstwach domowych należy zastanowić się, dlaczego gospodarstwa domowe finansują swoją konsumpcję z przyszłych dochodów oraz w jakich instytucjach zaciągają zobowiązania kredytowe.

Pomimo tego, że wysokość dochodów gospodarstw domowych istotnie warunkuje poziom ogólnych wydatków [Leszczyńska, 2019, s. 93-111], to jednak gospodarstwa domowe dążą do tego, aby poziom ich konsumpcji był stały lub rosnący. Jednakże zarówno ich dochody, jak i ceny rynkowe produktów zmieniają się w czasie. Wynika to z sytuacji gospodarczej kraju oraz zmieniających się (w ciągu życia członków gospodarstwa domowego) możliwości wypracowywania dochodów. Dlatego zdarzają się okresy życia gospodarstw domowych, w których zmuszone zostają one do uzupełnienia swoich dochodów poprzez zaciąganie zobowiązań. Pozwalają one gospodarstwom domowym na większą konsumpcję bieżącą i zaspokajanie potrzeb wyższego rzędu, niż wynikałoby to z uzyskiwanych w danym okresie dochodów [Wachowski, 2015, s. 142-152].

Zobowiązania kredytowe są w Polsce powszechne i umożliwiają relatywnie szybki dostęp do gotówki [Kata i in., 2021, s. 149-150]. Gospodarstwa domowe podejmują cztery rodzaje decyzji finansowych: decyzje dotyczące konsumpcji i oszczędności, decyzje inwestycyjne, decyzje finansowe oraz decyzje związane z zarządzaniem ryzykiem. W tym miejscu istotne są decyzje finansowe gospodarstw domowych (w jakim momencie i w jaki sposób gospodarstwa domowe powinny korzystać ze środków pieniężnych instytucji zadłużeniowych, aby realizować swoje plany inwestycyjne i konsumpcyjne) [Flejterska, 2008, s. 99].

O możliwościach zaspokajania potrzeb przez gospodarstwa domowe decyduje ich sytuacja materialna. Jeżeli ta jest niewystarczająca do zaspokojenia potrzeb, gospodarstwa domowe mogą skorzystać z systemu finansowego w celu zaciągnięcia zobowiązań. Rynek depozytowo-kredytowy to jeden z filarów systemu finansowego. Odgrywa on znaczącą rolę we współczesnych gospodarkach na świecie poprzez umożliwienie transferu kapitału od podmiotów posiadających jego nadwyżki do podmiotów, które go poszukują.

Członkowie gospodarstw domowych odczuwają potrzeby na coraz wyższych poziomach, a raz zaspokojona potrzeba odnowi się na co najmniej takim samym poziomie. Dochody bieżące nie zawsze są wystarczające do satysfakcjonującego zaspokajania potrzeb przez członków gospodarstw domowych. Dlatego też niektóre gospodarstwa podejmują próby konsumpcji finansowanej z przy-

szłych dochodów. G. Rytelewska pisze: „ograniczenia budżetowe wyznaczają poziom zaspokojenia potrzeb ze środków własnych. Dążenie do podnoszenia standardu życia prowadzi zaś do korzystania z zasilania zewnętrznego, pozyskiwania środków na rynkach finansowych, głównie kredytowym” [2005, s. 23].

Innym motywem przeznaczania przyszłych dochodów na bieżącą konsumpcję może być nagły spadek dochodów gospodarstwa domowego. W przypadku spadku dochodów „konsumenci starają się jak najdłużej utrzymać dotychczasowy poziom wydatków, wykorzystując oszczędności czy zaciągając kredyt. Sądzą, że jest to sytuacja przejściowa i w przyszłości nastąpi poprawa. W tym przypadku działa tzw. efekt rygla, co oznacza, że wyższy poziom konsumpcji jest w zasadzie nieodwracalny, ponieważ nawyki konsumpcyjne, przy spadku dochodów, działają jak rygiel hamujący obniżenie poziomu konsumpcji” [Woś, Rachocka, Kasperek-Hoppe, 2004, s. 42-43].

Istotną determinantą decyzji o zaciągnięciu zobowiązań przez gospodarstwa domowe jest wysokość stopy procentowej. Stopa procentowa stanowi czynnik określający konsumpcję, ponieważ wpływa na cenę przyszłej konsumpcji w relacji do ceny konsumpcji bieżącej. G. Wałęga pisze: „wysoka stopa procentowa będzie raczej zniechęcać do zadłużania się, a stymulować oszczędzanie (i *vice versa*)” [2013, s. 22].

Można wymienić czynniki, które wpływają na impulsywne finansowanie konsumpcji z przyszłych dochodów. Są to m.in. [Gabryel, 2014, s. 96]:

- impulsywny charakter;
- poziom materializmu;
- postawa wobec pieniędzy;
- emocje odczuwane podczas zakupów;
- dostęp do pieniędzy;
- forma środka płatniczego;
- postawa wobec ofert promocyjnych;
- poziom samokontroli.

Z powyższego wynika, że na decyzje konsumentów o przyspieszeniu konsumpcji poprzez sfinansowanie jej z przyszłych dochodów nie wpływają tylko predyspozycje wewnętrzne, ale także czynniki zewnętrzne.

Z punktu widzenia gospodarstw domowych zobowiązania spełniają dwie podstawowe funkcje. Po pierwsze, umożliwiają wyższy poziom konsumpcji niż wynikałoby to z bieżących dochodów. Po drugie, pozwalają na optymalizację konsumpcji w czasie, która wynika z rozbieżności pomiędzy terminami ponoszenia nakładów a terminami uzyskiwania dochodów [Wałęga, 2006, s. 75].

Rozróżnieniem konsumpcji finansowanej z przyszłych dochodów może być podział zobowiązań z punktu widzenia miejsca ich zaciągania. B. Świecka wyróżnia w ten sposób trzy grupy zobowiązań: w instytucjach bankowych, parabankowych i pozabankowych. W pierwszej grupie znajdują się banki komercyjne, banki spółdzielcze oraz banki oszczędnościowe, a zaciąganie zobowiązań w tych instytucjach podlega największym regulacjom ze strony państwa. Do drugiej grupy zalicza się spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe czy pośredników kredytowych. Trzecia grupa jest dosyć specyficzna, gdyż tworzą ją zarówno instytucje świadczące usługi masowe (np. operator komórkowy), instytucje niebankowe działające w oparciu o procent z pożyczki (lombardy, kasy zapomogowo-pożyczkowe), jak i instytucje non profit oraz osoby fizyczne (członek rodziny) udzielające pożyczek bez oprocentowania. B. Świecka wprowadza również pojęcie instytucji zadłużeniowej, definiując takie instytucje jako „z jednej strony instytucje finansowe, takie jak banki, pośrednicy kredytowi, SKOK-i, które udzielają z własnej woli na wniosek gospodarstwa domowego kredytu/pożyczki, z drugiej strony instytucje, na których gospodarstwa domowe wymuszają zadłużenie, jak instytucje świadczące usługi masowe” [Świecka, 2009, s. 93-94].

Wydaje się w tym miejscu zasadne rozszerzenie tej definicji o konsumpcję. W niniejszym artykule proponuje się następującą definicję instytucji zadłużeniowej: dowolna osoba lub instytucja umożliwiająca innym gospodarstwom domowym finansowanie ich konsumpcji z ich przyszłych dochodów poprzez udzielanie im z własnej woli kredytów lub pożyczek. W takim ujęciu do instytucji zadłużeniowych będzie zaliczać się zarówno banki, SKOK-i, pośredników kredytowych, lombardy, operatorów telefonicznych, nielegalnych kredytodawców, jak i po prostu osoby fizyczne.

Można stwierdzić, że brak odpowiedniej edukacji finansowej przekłada się na brak wiedzy i świadomości finansowej (której częścią jest świadomość kredytowa). W rezultacie członkowie gospodarstw domowych odczuwają niechęć do instrumentów finansowych w postaci kredytu w sensie ekonomicznym, niezależnie od formy prawnej i korzystają z nich nieumiejętnie (po wyższym koszcie, nadmiernie się zadłużają). To prowadzi do nadmiernego zadłużania się gospodarstw domowych oraz – w najgorszym przypadku – do ich niewypłacalności i bankructwa. Sytuacja może być odwrotna, jeżeli konsumentom zapewniono by odpowiednią edukację finansową. Ta przełożyłaby się na znajomość zasad działania instytucji finansowych, odpowiednie kalkulowanie swojej zdolności kredytowej, a co za tym idzie, przyspieszenie zaspokajania swoich potrzeb.

Świadomość kredytowa w polskich gospodarstwach domowych ma duże znaczenie. W ostatnich latach rynek zobowiązań rozwijał się bardzo dynamicznie. Oferta produktowa (a więc możliwości finansowania konsumpcji z przyszłych dochodów) była poszerzana o coraz to nowsze instrumenty. Poziom edukacji finansowej nie nadążał za rozwojem rynku, a członkowie gospodarstw domowych muszą analizować coraz trudniejsze informacje finansowe podczas zaspokajania potrzeb. Jak pisze T. Gabryel: „różnorodność dostępnych produktów finansowych i coraz odważniejsza polityka marketingowa banków nie jest już tylko odpowiedzią na zapotrzebowanie zgłaszane przez rynek, lecz także próbą wykreowania dodatkowego popytu, zaszczepienia u klientów imperatywu konsumpcji i tworzenia nowych potrzeb” [2014, s. 95]. Istotny jest także fakt, że gospodarstwa domowe w Polsce finansują swoją konsumpcję z przyszłych dochodów w dużym stopniu. Jak wynika z przeprowadzonych badań (metodologia została opisana w kolejnym podpunkcie), aż 83,2% zbadanych gospodarstw domowych korzystało przynajmniej z jednej formy zaciągania zobowiązań. W związku z tym zasadne wydaje się przeprowadzenie badań dotyczących poziomu świadomości kredytowej polskich gospodarstw domowych.

3. Charakterystyka i ocena świadomości kredytowej polskich gospodarstw domowych w świetle przeprowadzonych badań własnych

W celu oceny poziomu świadomości kredytowej gospodarstw domowych w Polsce przeprowadzono ogólnopolskie badania ilościowe, wykonane techniką wywiadu bezpośredniego wspomaganego komputerowo (CAPI – *Computer Assisted Personal Interviewing*) oraz techniką ankiety online na próbie 850 gospodarstw domowych. Materiał badawczy zebrano za pomocą autorskiego narzędzia badawczego³.

---

³ Badania były podstawą części empirycznej pracy doktorskiej autora niniejszego artykułu. Wyboru metod badawczych dokonano, uwzględniając ich zalety oraz ograniczenia. Badania były prowadzone z wykorzystaniem serwisu SurveyMonkey w czerwcu i lipcu 2017 r. W badaniu wzięli udział przedstawiciele gospodarstw domowych. Badania przeprowadzono na próbie badawczej 850 gospodarstw domowych dobranych w sposób celowy. Gospodarstwa domowe były dobrane celowo i proporcjonalnie ze względu na miejsce zamieszkania. Łącznie do udziału w badaniach zaproszono 2800 gospodarstw domowych, z których 1204 wypełniło kwestionariusz do końca. Wyniki badań pierwotnych poddano kontroli formalnej i merytorycznej. Do dalszych analiz dopuszczono 850 kwestionariuszy. W celu komputerowego przetworzenia zebranych danych wykorzystano oprogramowanie SPSS oraz MS Excel. W celu zapewnienia wysokiej jakości zebranych danych badania właściwie poprzedzono tygodniowym pilotażem, w którym wzięło udział 30 gospodarstw domowych. Wyniki pilotażu wpłynęły na zmiany w narzędziu pomiarowym.

W badaniach brała udział zbliżona liczba kobiet (52,2%) oraz mężczyzn (47,8%). Niemal 40% respondentów było w wieku 23-32 lata, a 27,2% w wieku 18-22 lata. Wśród respondentów 14,5% było w wieku 33-42 lata, a 18,5% w wieku 43 lat lub wyższym. Średni wiek badanych wynosił 31,7 lat (tabela 1). Wśród osób odpowiadających na pytania najczęściej (43,4%) stanowiły osoby legitymujące się wykształceniem średnim. Wykształcenie wyższe zadeklarowało 37,9% respondentów, wykształcenie zawodowe 12,9% respondentów, a wykształcenie podstawowe 5,8% osób. Prawie co czwarte (23,5%) badane gospodarstwo domowe zlokalizowane było na wsi. Spośród gospodarstw domowych mieszczących się w miastach 24,7% mieszkało w dużych miastach, średnie miasta zamieszkiwało 19,1% gospodarstw, małe miasta 16,9% gospodarstw, a najmniej gospodarstw (15,8%) zamieszkiwało wielkie miasta. Największe zbadane gospodarstwo domowe składało się z 9 członków. W badanej próbie znalazło się 6,5% gospodarstw domowych składających się z sześciu lub więcej członków. Najwięcej gospodarstw domowych było czteroosobowych (27,5%). Niemal co czwarte gospodarstwo domowe składało się z trzech osób (24,1%). Średnio w gospodarstwie domowym było 3,3 członków. Badane gospodarstwa domowe cechował różny poziom dochodów netto wszystkich członków przynoszących dochód. Co piąte gospodarstwo domowe (21,2%) zadeklarowało dochód całego gospodarstwa domowego w wysokości mniejszej niż 2999 PLN (ale nie mniejszej niż 900 PLN, gdyż tyle właśnie zadeklarowało gospodarstwo zarabiające najmniej). Najczęściej (27,3%) członkowie gospodarstw domowych osiągali dochody w wysokości 3000-4899 PLN. Badane gospodarstwa domowe mają więcej niż jedno źródło dochodów. Ponad połowa (57,5%) gospodarstw domowych wśród źródeł swoich dochodów wymieniła najemną pracę umysłową. Wśród gospodarstw 45,8% zadeklarowało dochody z najemnej pracy fizycznej. Co czwarte (25,4%) gospodarstwo domowe zadeklarowało pracę na własny rachunek jako swoje źródło dochodów. Emeryturę lub rentę jako źródło dochodów podało 22% gospodarstw domowych, natomiast inne niezarobkowe źródło utrzymania wymieniło 7,3% gospodarstw. Najmniej gospodarstw domowych (3,4%) jako jedno ze źródeł dochodów podało pracę w rolnictwie.

Tabela 1. Charakterystyka próby badawczej (w %)

Wyszczególnienie	Próba ogółem
Płeć respondenta	
Kobieta	52,2
Mężczyzna	47,8
Wiek respondenta	
od 18 do 22 lat	27,2
od 23 do 32 lat	39,9
od 33 do 42 lat	14,5
powyżej 43+ lat	18,5
Wykształcenie respondenta	
Podstawowe	5,8
Zawodowe	12,9
Średnie	43,4
Wyższe	37,9
Miejsce zamieszkania gospodarstwa domowego	
Wieś	23,5
Małe miasto (do 20 tys. Mieszkańców)	16,9
Średnie miasto (od 20 do 99 tys. Mieszkańców)	19,1
Duże miasto (od 100 do 500 tys. Mieszkańców)	24,7
Wielkie miasto (powyżej 500 tys. Mieszkańców)	15,8
Wielkość gospodarstwa domowego	
1 osoba	11,1
2 osoby	19,9
3 osoby	24,1
4 osoby	27,5
5 osób	10,9
6 i więcej osób	6,5
Źródła dochodu gospodarstwa domowego	
Najemna praca fizyczna	45,8
Najemna praca umysłowa	57,5
Praca na własny rachunek	25,4
Praca w rolnictwie	3,4
Emerytura, renta	22,0
Inne niezarobkowe źródło utrzymania	7,3
Miesięczne dochody całego gospodarstwa domowego (netto)	
900-2999 PLN	21,2
3000-4899 PLN	27,3
4900-6999 PLN	24,7
7000 PLN i więcej	26,8

Źródło: Badania własne.

Konsumpcja bieżąca gospodarstw domowych może być finansowana z dochodów przeszłych (oszczędności), dochodów bieżących lub dochodów przyszłych. Nie zawsze jednak gospodarstwa domowe wykazują świadomość korzystania z takich, a nie innych form dochodów. Ewolucja i rozwój możliwości finansowania konsumpcji z przyszłych dochodów powodują, że część gospodarstw domowych nie jest świadoma tego, że zaciąga zobowiązania.

Pierwsze pytanie w kwestionariuszu brzmiało: „czy Pana/i gospodarstwo domowe kiedykolwiek kupowało coś na kredyt?”. Wśród gospodarstw domowych 71,6% odpowiedziało na nie twierdząco, a 28,4% gospodarstw przecząco.

W drugim pytaniu poproszono respondentów o uściślenie, z jakich form finansowania konsumpcji z przyszłych dochodów korzystali lub nie, z uwagi na szerokie pojmowanie takiej konsumpcji. Spośród 241 gospodarstw domowych, które deklarowały niekorzystanie z konsumpcji finansowanej z przyszłych dochodów, aż 40,7% gospodarstw domowych zmieniło zdanie i zadeklarowało korzystanie z jakiejś formy finansowania konsumpcji z przyszłych dochodów (tabela 2).

Z analizy odpowiedzi na dwa pierwsze pytania w kwestionariuszu wynika, że świadomość finansowania konsumpcji z przyszłych dochodów jest w badanych gospodarstwach domowych w Polsce niska. Najniższa jest w przypadku pożyczek od rodziny i znajomych, które choć często są nieoprocentowane, a może i bezzwrotne, są finansowaniem konsumpcji z przyszłych dochodów. Do takiej formy zaspokajania potrzeb z przyszłych dochodów przyznało się 17% gospodarstw domowych spośród tych, które wcześniej twierdziły inaczej. Stosunkowo niska świadomość kredytowa dotyczy również zakupów na raty (11,6% gospodarstw domowych korzysta z nich pomimo odmiennej deklaracji), kart kredytowych (odpowiednio 11,2%) oraz pożyczek w zakładzie pracy (7,1%). Najwyższa świadomość kredytowa dotyczy kredytów konsumenckich (zaledwie 0,8% gospodarstw domowych korzysta z nich pomimo odmiennej deklaracji), pożyczek pod zastaw (2,1%) oraz kredytów w rachunku bieżącym i pożyczek w instytucjach pozabankowych (w obu przypadkach 2,9%).

Można zauważyć, że świadomość kredytowa nie jest związana z miejscem zaciągania zobowiązań (karty kredytowe oraz kredyty konsumenckie przyznawane są w bankach), a raczej z formą spłaty zobowiązania. Karty kredytowe, pożyczki od znajomych lub rodziny, pożyczki w zakładzie w pracy oraz zakupy na raty kreują bowiem najczęściej niższe koszty dla gospodarstw domowych.

Tabela 2. Formy finansowania konsumpcji z przyszłych dochodów, z których korzystają gospodarstwa domowe pierwotnie deklarujące niekorzystanie z takiej formy finansowania konsumpcji (w %)

Wyszczególnienie	(100% = 241)	Próba ogółem
Pożyczki od rodziny lub znajomych	17,0	4,8
Zakupy na raty w punkcie sprzedaży	11,6	3,3
Karta kredytowa	11,2	3,2
Pożyczki w zakładzie pracy	7,1	2,0
Kredyt hipoteczny	5,8	1,6
Kredyt w rachunku bieżącym	2,9	0,8
Pożyczki w instytucjach pozabankowych	2,9	0,8
Pożyczki pod zastaw	2,1	0,6
Pożyczki z nielegalnego źródła	1,7	0,5
Kredyt konsumencki na dany cel	0,8	0,2
Kredyt konsumencki na dowolny cel	0,8	0,2
Nie korzysta ze zobowiązań	59,3	16,8

Źródło: Badania własne.

Łącznie 71,3% badanych gospodarstw domowych jest świadome przynajmniej częściowego finansowania konsumpcji z przyszłych dochodów, a 11,5% finansuje swoją konsumpcję z przyszłych dochodów, nie będąc tego świadomym. Wśród badanych 16,8% gospodarstw domowych świadomie nie finansuje swojej konsumpcji z przyszłych dochodów, a 0,4% badanych gospodarstw deklaruje finansowanie konsumpcji z przyszłych dochodów, pomimo że tego nie robi. Łącznie 11,9% badanych gospodarstw domowych nie posiada elementarnej świadomości kredytowej – nie jest w stanie stwierdzić, czy korzysta ze zobowiązań.

Osoby nieposiadające świadomości kredytowej (lub posiadające taką świadomość na tak niskim poziomie, który nie pozwolił na poprawne scharakteryzowanie swojej konsumpcji) to najczęściej mężczyźni (55,4%) – tabela 3. W tej grupie dominują młodszy respondenci (75% w wieku 32 lat lub młodszy). Wśród respondentów 41,6% bez elementarnej świadomości kredytowej legitymowało się wykształceniem średnim, a kolejne 41,6% wykształceniem wyższym. Część tych gospodarstw domowych – 25,7% – znajduje się na wsi, a kolejne 17,8% w małych miastach. Przeważają gospodarstwa domowe utrzymujące się z najemnej pracy umysłowej (54,5%) oraz najemnej pracy fizycznej (44,6%). Spory jest także udział osób pracujących na własny rachunek (30,7%) oraz emerytów i rencistów (21,8%). Prawie 30% takich gospodarstw domowych zadeklarowało dochód całego gospodarstwa domowego w wysokości mniejszej niż 2999 PLN, a kolejne 20,3% w wysokości mniejszej niż 4899 PLN.

Tabela 3. Charakterystyka osób nieposiadających elementarnej świadomości kredytowej w Polsce (w %)

Wyszczególnienie	N = 101
Płeć respondenta	
Kobieta	44,6
Mężczyzna	55,4
Wiek respondenta	
od 18 do 22 lat	25,8
od 23 do 32 lat	49,2
od 33 do 42 lat	11,0
powyżej 43+ lat	14,0
Wykształcenie respondenta	
Podstawowe	4,0
Zawodowe	12,9
Średnie	41,6
Wyższe	41,6
Miejsce zamieszkania gospodarstwa domowego	
Wieś	25,7
Małe miasto (do 20 tys. Mieszkańców)	17,8
Średnie miasto (od 20 do 99 tys. Mieszkańców)	12,9
Duże miasto (od 100 do 500 tys. Mieszkańców)	22,8
Wielkie miasto (powyżej 500 tys. Mieszkańców)	20,8
Wielkość gospodarstwa domowego	
1 osoba	25,7
2 osoby	44,6
3 osoby	16,8
4 osoby	8,9
5 osób	3,0
6 i więcej osób	1,0
Źródła dochodu gospodarstwa domowego	
Najemna praca fizyczna	44,6
Najemna praca umysłowa	54,5
Praca na własny rachunek	30,7
Praca w rolnictwie	4,0
Emerytura, renta	21,8
Inne niezarobkowe źródło utrzymania	6,9
Miesięczne dochody całego gospodarstwa domowego (netto)	
900-2999 PLN	29,9
3000-4899 PLN	20,3
4900-6999 PLN	25,4
7000 PLN i więcej	24,4

Źródło: Badania własne.

Poza oceną posiadania (lub nie) elementarnej świadomości kredytowej w polskich gospodarstwach domowych można również oceniać poziom posiadanej świadomości kredytowej tych gospodarstw. Co trzecie gospodarstwo domowe (30,4% się zgadza, 4,3% zdecydowanie się zgadza z tezą) uważa, że kredyty i pożyczki są niezbędne i użyteczne. Przeciwnego zdania jest 28,8%, a 36,5% nie ma opinii na ten temat (tabela 4). Co czwarte gospodarstwo domowe (26,6%) zdecydowanie się zgadza, a 44,6% się zgadza z tym, że konsumpcja na kredyt grozi wpadnięciem w spiralę długów. Co piąte gospodarstwo (18,2%) nie ma w tej sprawie zdania, a tylko 10,6% gospodarstw się z tym zdecydowanie nie zgadza lub się nie zgadza. W badanych gospodarstwach domowych panuje ograniczone zaufanie do instytucji zadłużeniowych. Wśród gospodarstw 58% uważa, że umowy kredytów i pożyczek są bardzo skomplikowane (przeciwnego zdania jest zaledwie 13,1% gospodarstw), 50,9% uważa, że kredyty i pożyczki są zbyt łatwo dostępne (nie zgadza się z tym 17,3% gospodarstw), a 45,2% gospodarstw przyznaje, że nie ma zaufania do zaciągania zobowiązań (takie zaufanie deklaruje 22,1% gospodarstw). Interesująca jest świadomość kredytowa badanych gospodarstw domowych o tym, czym są zobowiązania. Zaledwie 5,3% gospodarstw domowych zdecydowanie się zgadza, a 35,4% się zgadza ze stwierdzeniem, że konsumpcja na kredyt pozwala zaspokoić więcej potrzeb. Natomiast zaledwie 54,6% gospodarstw zgadza się (w tym 14,8% zdecydowanie się zgadza) z tym, że kredyty i pożyczki zmniejszają przyszłe dochody.

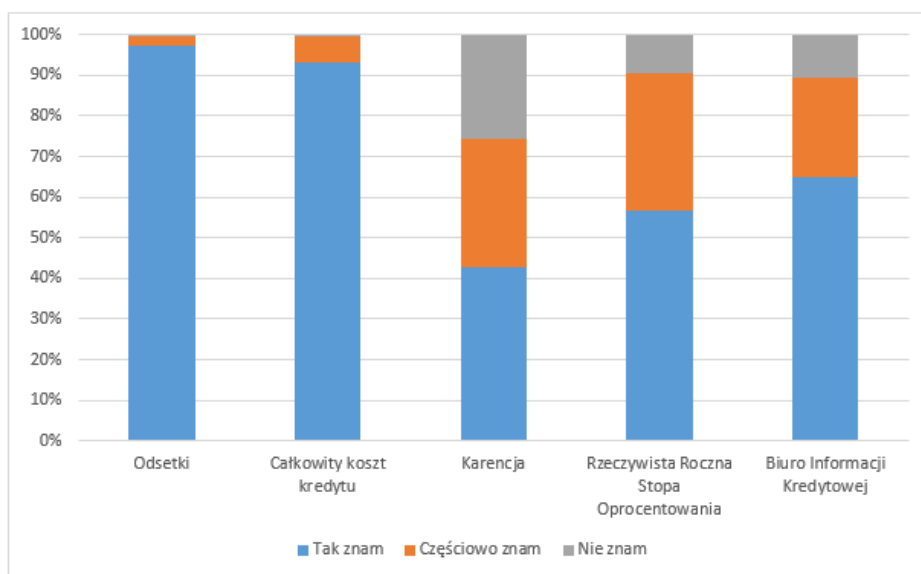
Tabela 4. Opinie badanych gospodarstw domowych o zaciąganiu zobowiązań (w %)

Wyszczególnienie	Zdecydowanie się nie zgadzam	Nie zgadzam się	Ani się zgadzam, ani się nie zgadzam	Zgadzam się	Zdecydowanie się zgadzam
Konsumpcja na kredyt pozwala zaspokoić więcej potrzeb	8,1	19,5	31,8	35,4	5,3
Uważam, że kredyty są niezbędne i użyteczne	4,8	24,0	36,5	30,4	4,3
Konsumpcja na kredyt grozi wpadnięciem w spiralę długów	3,1	7,5	18,2	44,6	26,6
Umowy kredytów i pożyczek są bardzo skomplikowane	1,7	11,4	29,0	43,2	14,8
Nie mam zaufania do zaciągania zobowiązań	2,6	19,5	32,8	34,1	11,1
Kredyty i pożyczki są zbyt łatwo dostępne	2,1	15,2	31,8	38,1	12,8
Kredyty i pożyczki zmniejszają nasze przyszłe dochody	2,8	14,5	28,1	39,8	14,8

Źródło: Badania własne.

Do oceny rzetelności skali zastosowanej w pytaniu wykorzystano miarę alfa Cronbacha. Pomiar sugeruje wysoką rzetelność narzędzia pomiarowego⁴, którego celem było wyrażenie opinii na temat konsumpcji finansowanej z przyszłych dochodów.

Przedstawiciele badanych gospodarstw domowych w różnym stopniu są zaznajomieni z terminologią związaną z rynkiem kredytów i pożyczek (rysunek 1). Część pojęć jest powszechnie znana, jak np. odsetki (97,3% respondentów zna to pojęcie, a 2,3% częściowo je zna) czy całkowity koszt kredytu (odpowiednio 93% i 6,5% respondentów).

Rys. 1. Znajomość pojęć związanych z rynkiem zobowiązań wśród członków badanych gospodarstw domowych

Źródło: Badania własne.

Mniej rozpoznawalne są pojęcia karencji (42,8% respondentów je zna, 31,5% częściowo je zna, a 25,7% nie zna), Rzeczywistej Rocznej Stopy Oprocentowania (odpowiednio 56,7%, 33,7% i 9,7%) oraz Biura Informacji Kredytowej (odpowiednio 64,8%, 24,4% i 10,8%). Należy zaznaczyć, że lepszą znajomością powyższych pojęć cechują się przedstawiciele gospodarstw domowych z miast i tych o wyższych dochodach. Na przykład aż 35,2% przedstawicieli gospodarstw domowych z łącznym dochodem wynoszącym mniej niż 3000 PLN

⁴ Statystyki rzetelności: alfa Cronbacha 0,793; liczba pozycji: 7.

nie zna pojęcia karencja. W przypadku przedstawicieli gospodarstw domowych o łącznym dochodzie 7000 PLN lub więcej procent ten wynosi zaledwie 21,9%. Biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania, można stwierdzić, że 37,3% przedstawicieli wiejskich gospodarstw domowych zna pojęcie karencji, a wśród przedstawicieli gospodarstw miejskich jest to już 42,8%.

Ważnym czynnikiem wpływającym na ocenę świadomości kredytowej członków gospodarstwa domowego jest ich zdolność obsługi długu, a więc – w dużym uproszczeniu – poziom miesięcznych zobowiązań. Ten najlepiej prezentować jako procent dochodów, gdyż czym innym są miesięczne spłaty zobowiązań w wysokości 500 PLN przy dochodzie wynoszącym 1000 PLN, a czym innym przy dochodzie wynoszącym 10 000 PLN.

Zdecydowana większość gospodarstw domowych (tabela 5) posiadających zobowiązania (78,1%) ma je w kwocie nie większej niż jedna czwarta dochodu. Dalsze 17,8% gospodarstw musi spłacać co miesiąc kwotę w wysokości od jednej czwartej do połowy otrzymywanego dochodu. Ponad połowę dochodu jako obsługę zobowiązań musi oddawać zaledwie 4,1% badanych gospodarstw. Najmniejszy koszt obsługi długu ponosi gospodarstwo domowe, którego miesięczne zobowiązania wynoszą zaledwie 0,33% dochodów. Najtrudniejszą sytuację ma gospodarstwo domowe, którego miesięczne zobowiązania wynoszą aż 107,7% miesięcznych dochodów. Średnio gospodarstwa domowe są zmuszone do regulowania miesięcznych zobowiązań na poziomie 18,1% dochodów, a najczęściej jest to jedna dziesiąta dochodów.

Tabela 5. Poziom miesięcznych zobowiązań gospodarstw domowych w odniesieniu do ich miesięcznego dochodu (w %)

Wyszczególnienie	1/4 dochodu lub mniej	1/4-1/2 dochodu	1/2-3/4 dochodu	3/4 dochodu lub więcej
Ogółem	78,1	17,8	2,8	1,3
Według miejsca zamieszkania				
Wieś	80,2	17,5	0,8	1,6
Małe miasta	73,4	19,1	4,3	3,2
Średnie miasta	79,8	15,4	3,8	1,0
Duże miasta	81,2	17,4	1,4	0,0
Wielkie miasta	73,2	20,7	4,9	1,2
Według poziomu dochodów				
900-2999 PLN	64,2	21,7	7,5	6,6
3000-4899 PLN	75,8	21,7	2,5	0,0
4900-6999 PLN	84,0	14,4	1,6	0,0
7000 PLN lub więcej	85,3	14,1	0,6	0,0

Źródło: Badania własne.

Najwyższy koszt obsługi zobowiązań ponoszą gospodarstwa domowe z wielkich miast (tylko 73,2% tych gospodarstw posiada zobowiązania w kwocie 1/4 dochodu lub mniejszej, a aż 6,1% tych gospodarstw w kwocie większej niż połowa ich dochodów) i małych miast (odpowiednio 73,4% i 7,5%). Najniższy poziom zobowiązań dotyczy gospodarstw zamieszkujących duże miasta (odpowiednio 81,2% i 1,4%). Biorąc pod uwagę poziom dochodów gospodarstw domowych, można zauważyć, że wraz ze wzrostem dochodów maleje procentowy koszt obsługi zobowiązań w badanych gospodarstwach domowych. Aż 14,1% gospodarstw domowych zarabiających mniej niż 3000 PLN posiada zobowiązania w kwocie przekraczającej połowę ich dochodu, kolejne 21,7% w kwocie między 1/4 a połową ich dochodu, a tylko 64,2% gospodarstw w kwocie niższej niż 1/4 ich dochodów. Wśród gospodarstw zarabiających 7000 PLN lub więcej liczby te wynoszą odpowiednio 0,6%, 14,1% i 85,3%.

Zebrane wyniki badań warto zestawić także z innymi, aktualnymi wynikami badań. Posłużyć do tego może chociażby *European Consumer Payment Report 2020 Polska*, w którym znajduje się analiza dobrobytu finansowego społeczeństw w czasach pandemii koronawirusa [Intrum, 2021]. Z przywołanego raportu wynika, że aż 38% konsumentów w Polsce ma do dyspozycji mniej niż 36% swoich dochodów po opłaceniu wszystkich zobowiązań kredytowych (w tym czynszów). Kolejne 7% nie wie, jaki procent dochodów zostaje do ich dyspozycji. Wśród badanych 38% przyznaje, że zdarzyło im się nie zapłacić rachunku w terminie, a 57% z nich uczyniło to, bo zapomniało. Można zauważyć, że członkowie polskich gospodarstw domowych nie posiadają wystarczającej świadomości kredytowej, aby wiedzieć, z czym wiąże się niespłacanie zobowiązań kredytowych. Z raportu wynika także niski poziom świadomości finansowej Polaków. Wśród badanych 30% przyznało, że otrzymało niewystarczająco dobre wykształcenie w dziedzinie finansów, a kolejne 50% – pomimo satysfakcjonującego wykształcenia – ciągle potrzebuje porady w przypadku bardziej złożonych kwestii finansowych.

Podsumowanie

Finansowanie konsumpcji bieżącej z przyszłych dochodów jest jedną z decyzji finansowych, które muszą podejmować członkowie gospodarstw domowych. Poziom świadomości finansowej (a więc i wiedzy ekonomicznej oraz edukacji finansowej) ma wpływ na poprawność tych decyzji. Im wyższy poziom świadomości finansowej, tym lepsza bieżąca ocena racjonalności zaciągnięcia

zobowiązania, subiektywna ocena przez każdego konsumenta swoich możliwości co do spłaty zaciągniętych zobowiązań kredytowych oraz świadomość kosztów, które są związane z zaciągnięciem takich zobowiązań.

Wyniki przeprowadzonych badań pozwalają stwierdzić, że członkowie gospodarstw domowych w Polsce reprezentują raczej średni poziom świadomości kredytowej. Prawie 12% badanych gospodarstw domowych nie wie, czy korzysta ze zobowiązań. Wykazano także niski poziom znajomości pojęć kredytowych. Ponad 40% badanych gospodarstw domowych nie zna podstawowych pojęć związanych z zaciąganiem zobowiązań. Finansowanie konsumpcji w Polsce często następuje pod wpływem impulsywnej decyzji. Aż 22% badanych gospodarstw domowych przeznaczają na obsługę długu ponad 25% swoich bieżących dochodów.

Rynek konsumpcji finansowanej z przyszłych dochodów należy w Polsce do bardzo turbulentnych i innowacyjnych sektorów. Możliwości sfinansowania swojej konsumpcji przez gospodarstwa domowe z przyszłych dochodów są bardzo szerokie i stale rozwijane. W rezultacie bardzo trudno posiadać wysoki poziom świadomości finansowej. Sytuacji nie poprawia także agresywna polityka marketingowa instytucji zadłużeniowych.

Literatura

- Flejterska E. (2008), *Świadomość ekonomiczna i społeczna jako determinanta kondycji ekonomicznej gospodarstw domowych na tle badań (wtórnych i pierwotnych)* [w:] B. Świecka (red.), *Bankructwa gospodarstw domowych. Perspektywa ekonomiczna i społeczna*, Difin, Warszawa, s. 94-99.
- Flejterski S. (2008), *Świadomość i kultura ekonomiczna gospodarstw domowych w ujęciu teoretycznym*, [w:] B. Świecka (red.), *Bankructwa gospodarstw domowych. Perspektywa ekonomiczna i społeczna*, Difin, Warszawa, s. 99-100.
- Frączek B. (2013), *Obszary badań w zakresie poziomu wiedzy i edukacji finansowej społeczeństwa w Polsce i na świecie*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 173, t. 1, s. 118-128.
- Gabryel T. (2014), *Konsumpcja na kredyt – produkty consumer finance dla współczesnego konsumenta* [w:] B. Świecka (red.), *Współczesne problemy finansów osobistych*, CeDeWu, Warszawa, s. 95-112.
- Intrum (2021), *European Consumer Payment Report 2020 Polska*, <https://www.intrum.pl/partner-biznesowy/nasze-raporty/ecpr/european-consumer-payment-report-2020/> (dostęp: 2.01.2019).

- Iwanicz-Drozdowska M., Nowak A.K. (2011), *Rola i znaczenie edukacji finansowej* [w:] M. Iwanicz-Drozdowska (red.), *Edukacja i świadomość finansowa. Doświadczenia i perspektywy*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa, s. 13-14.
- Kata R., Nowak K., Leszczyńska M., Kowal A., Sebastianka B. (2021), *Bezpieczeństwo finansowe gospodarstw domowych – wybrane zagadnienia*, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów.
- Kieźel E. (2017), *Wiedza ekonomiczna polskich konsumentów jako podstawa podejmowania i racjonalizacji decyzji konsumpcyjnych* [w:] E. Kieźel, A. Burgiel (red.), *Wiedza ekonomiczna konsumentów a racjonalność ich zachowań*, C.H. Beck, Warszawa, s. 13-44.
- Leszczyńska M. (2019), *Relation between Incomes and Expenditures on Food Polish Households – Regional Perspective*, „Economic and Environmental Studies”, nr 1(49), s. 93-111.
- Mundy S. (2011), *Financial Capability: Why Is It Important and How Can It Be Improved? Perspective Report*, CfBT Education Trust, <https://www.educationdevelopmenttrust.com/~media/EDT/Reports/Research/2011/r-financial-capability-2011.pdf> (dostęp: 2.01.2019).
- Nowa encyklopedia powszechna PWN* (1998), t. 6, PWN, Warszawa.
- Rytelewska G. (2005), *Bankowość detaliczna – procesy oszczędzania i kredytowania gospodarstw domowych* [w:] G. Rytelewska (red.), *Bankowość detaliczna. Potrzeby, szanse i zagrożenia*, PWE, Warszawa, s. 23.
- Świecka B. (2009), *Niewypłacalność gospodarstw domowych. Przyczyny – skutki – przeciwdziałanie*, Difin, Warszawa.
- Wachowski M. (2015), *Wybrane aspekty zadłużenia gospodarstw domowych w Polsce w latach 2005-2012*, „Marketing i Rynek”, nr 2, s. 142-152.
- Wałęga G. (2006), *Zadłużenie polskich gospodarstw domowych z tytułu kredytów bankowych* [w:] D. Kopycińska (red.), *Zachowania rynkowe gospodarstw domowych i przedsiębiorstw w okresie transformacji systemowej w Polsce*, Print Group, Szczecin, s. 74-85.
- Wałęga G. (2013), *Kredytowanie gospodarstw domowych*, PWE, Warszawa.
- Woś J., Rachocka J., Kasperek-Hoppe M. (2004), *Zachowania konsumentów – teoria i praktyka*, Akademia Ekonomiczna, Poznań.

CREDIT AWARENESS IN POLISH HOUSEHOLDS IN THE VIEW OF OWN RESEARCH

Summary: In the article, the problem of household credit awareness was elaborated on. The main objective of the article is to understand and assess the level of awareness of credit in Polish households. Secondary goals are to identifying the motives of households going beyond their current income and to present the results of direct research carried out using the Computer Assisted Personal Interviewing (CAPI) technique. The research allowed to characterize the level of credit awareness of households in Poland. More and more Polish households are deciding to finance their current consumption from future income. Undertaking such a decision without the required level of financial awareness leads to excessive indebtedness, insolvency and, ultimately, even bankruptcy of households. The structure of the article can be divided into an introduction, three parts and a conclusion. The first two parts attempt to characterize consumption financed from future income and concepts related to financial awareness of households. The third part presents the results of direct research regarding the credit awareness of households in Poland.

Keywords: consumption, liabilities, income, consumer behavior, households.